

A gyermektanulmányi mozgalom megjelenése és gyakorlati tevékenysége hazánkban

Gál Anikó

gal.aniko@szte.hu

SZTE JGYPK Alkalmazott Pedagógiai Intézet

A 20. század első évtizedének jellemzője a pedagógiában, hogy előtérbe került a minél sokoldalúbb gyermektanulmányozás. A gyermeki személyiség vizsgálatát tekintve ez az időszak Magyarországon is döntő jelentőségű. Nagy László munkássága ebben a tekintetben meghatározó eredményt mutat. A neve elválaszthatatlan a *Gyermek* című folyóirattól, melynek szerkesztője is volt, és mely szakmai lapnak az 1920-as években külön gyógypedagógiai rovata is létezett. Éltes Mátyással, a Magyar Germektanulmányi Társaság másik tagjával szoros munkakapcsolatban állt. A gyógypedagógia jelentette közöttük a legszorosabb együttműködő kapcsolatot. Mindketten a gyermeki személyiség minél teljesebb megismerésére törekedtek. A tanulmány célja bemutatni azokat az eljárásmodokat, amelyek bizonyítják a gyermeki személyiség sokszínűségét, a fejleszhetőségükbe vetett hitet. Ráirányítani a figyelmet a szakemberek együttműködésének a fontosságára, valamint arra, hogy iránymutatásai napjaink pedagógiájára is aktuális jelentőséggel bírnak.

Kulcsszavak: *germektanulmányozás, módszerek, gyógypedagógia*

A múlt század első évtizedében terjedt el, hogy a század a „gyermek évszázada” lesz. Nem véletlen ez a megállapítás, hiszen már a XIX. század végétől az Egyesült Államokból útjára indult egy jelentős pedagógiai-pszichológiai irányzat, amely a gyermeket helyezte a vizsgálódások központjába. Az abban az időben uralkodó tekintélyelvű pedagógiákkal szemben kiemelték, hogy a nevelés alapvető tényezője maga a gyermek, őt kell jól megismerni.

Stanley Hall (1841-1924), az Észak-Amerikában dolgozó, első kiváló gyermektanulmányozó egyike úgy vélte, hogy az emberrel foglalkozó tudományok hagyományos rendszerét megbontva, minden tudományból kiemelve kell megalkotni az új tudományt, amit ő *germektanulmánynak*, egyik tanítványának elnevezése nyomán pedig *pedológiának* nevezett. A gyermektanulmányozás (pedológia) sokoldalú pedagógiai és lélektani diszciplína. Kialakulásában nemcsak a gyermek iránti pedagógiai érdeklődés játszott közre, hanem a filozófiai és természettudományok fejlődése is. Mint tudományos diszciplínának általában az általános lélektanból, az antropológiából, a biológiából, a fiziológiából, a szociológiából, a pedagógiából vezetik le az eredetét. Helyet kapnak

benne a gyógypedagógia, a karakterológia, a differenciál- és általános fejlődéslektan, a kriminalisztika, a patho-pszichológia, valamint az esztétika szempontjai. Bár tárgya és céljai szerint eltér ezektől a tudományágaktól, mégis felhasználja azok eredményeit, módszereit a gyermek iránti pedagógiai érdeklődésében (Deák, 1998).

A tengeren túli kezdeményezések eljutottak Európába is. A mozgalom jeles képviselői közé tartozott a francia *Alfred Binet* (1857-1911), a svájci *Edouard Claparède* (1873-1940), a német *Ernst Meumann* (1862-1915), a kísérleti pedagógia megteremtője. A szakemberek arra törekedtek, hogy a hagyományos pedagógia helyett új, gyermekközpontú iskolamodelleket dolgozzanak ki. A gyermektanulmányozás jelentősége nem az eredményekben, hanem a szemléleti módban rejlett, abban, ahogyan a gyermeket vizsgálták, és ahogyan a gyermek problémáit elemezték. A gyermektanulmányozók egyaránt tisztelni törekedtek a gyermekben a gyermeket és az embert (Szűcsné, 2000. 147. o.).

A század első évtizedének végére a pedológia már világmozgalommá vált, létrejöttek az első *nemzeti gyermektanulmányozási társaságok* (Németh, 1993). Hazánk is bekapcsolódott ebbe a mozgalomba, sőt kiemelkedő eredményeket ért el *Nagy László*¹ szakmai tevékenysége révén. Az eredmények alkalmazást nyertek az iskolai- és a családi nevelés, a gyógyítva nevelés, valamint a gyermekbíráskodás területén. Pedagógusokon, pszichológusokon és orvosokon kívül jogászok is bekapcsolódtak a mozgalomba (Szűcsné, 2000).

A gyermekbíráskodás területét kiemelve következzék néhány konkrét eredmény ismertetése: A háború következményeként a védelemre szoruló és az „*erkölcsi züllés veszélyének*” kitett gyermekek száma jelentősen megnőtt (Nemes, 1916. 9. o.). Az országban meginduló gyermekvédelmi mozgalmak szinte predesztinálták a Társaság jogi- és gyermekvédelmi szakosztályát arra, hogy e területen is intenzív munkát fejtessen ki. A szakosztály dr. Angyal Pál udvari tanácsos egyetemi tanár elnöksége alatt két irányban is kifejtette a tevékenységét. Egyfelől tanulmányozta az „*erkölcsi züllés veszélyének*” kitett gyermekeket a kriminalitás okainak feltárása érdekében, továbbá megfelelő tapasztalattal, tudományos kutatással törekedett megteremteni az elméleti és gyakorlati kriminálpedagógia alapjait, másrészt a védelemre szoruló csecsemők és gyermekek megmentése és helyes irányú testi-lelki fejlesztésük érdekében is munkálkodott.

A jogi szakosztály munkásságának eredményei közé sorolható, hogy tagjai részt vettek a fiatalkorúak bíróságának tárgyalásain, melyen feljegyzéseket készítettek. Mindezek kapcsán készült el dr. Pollacsek Károlyné „320 gyermekbírási tárgyalás ismertetése” című tanulmánya is, melyben a fiatalkorúak budapesti bírósági tárgyalásain tett megfigyeléseit, és az azokból levont következtetéseit mutatta be.

Dr. Révész Margit az 1916. május 6-án megrendezett nyilvános ülésen „A kriminálpedagógia lélektani alapjai” címmel ismertette az erzsébetfalvi kriminálpedagógiai

1 Nagy László (1857-1931): tanítóképző intézeti tanár, a gyermektanulmányok, mint tudományok kiváló kutatója és a mozgalom szervezője, irányítója

intézet azon lélektani kutatásait, pszihográfiai felvételeit, melyek alapján valós képet kaphattak a résztvevők a bíróság elé kerülő gyermek egyéniségéről (Nemes, 1916).

Fontos gondolatokat közöl Zsoldos Benő, kir. ítélőtáblai tanácsjegyző-járásbíró „Gyermektanulmány és igazságszolgáltatás” (1916) című tanulmánya is. A szerző a cikkben kifejti, hogy csak a megfelelő gyermektanulmányi ismeretekkel és pedagógiai tapasztalatokkal rendelkező gyermekbíró tud a gyermek egyéni szükségleteinek megismerése által igazságos döntéseket hozni. A gyermeki tanúvallomások megbízhatósága nagymértékben függ az illető gyermek befolyásolhatóságától, ami észrevétlenül hat a gyermekre: *„Stern szerint a hét éves életkorig a legnagyobb fokú (50%), míg a 7-18 éves korig a gyermekeknek csak mintegy 27%-a szuggérálható”* (Zsoldos, 1916. 333. o.). Ezért a tanúvallomás tárgykörét érintve, kiemelt kérdésként kezeli a megfelelő korhatár megállapítását. Írásában kiemeli, hogy a büntetőeljárás hagyományos rendszere már nem tud megnyugtató megoldást nyújtani e probléma megfelelő kezeléséhez, ezért olyan további reformokat sürget, melyek gyermektanulmányi alapon nyugszanak, kiterjesztve a „normális” és az „abnormális” gyermekek fejlődéstani vizsgálatára egyaránt. Ez utóbbi szempontból fontos annak megvalósulása, hogy a Magyar Gyermektanulmányi Társaság jogi szakosztályai (központi és vidéki) rendszeres kapcsolatban álljanak a gyógy- és pedagógiai intézményekkel, az állami kisegítő iskolákkal is. Tanulmányában hivatkozik Nagy Lászlóra és Weszely Ödönre, a gyermektanulmányi mozgalom jeles képviselőire, akik szorgalmazták az egyetemek és a tanárképző akadémiák (orvosok, jogászok, pedagógusok) képzési anyagába a gyermektanulmányi mozgalom szemléletének beemelését: *„Immár elérkezett az ideje annak, hogy a tudományegyetem befogadja falai közé ezt az új és oly végtelenül nagyfontosságú tudományágat, a gyermek- tanulmányt”* (Zsoldos, 1916. 334. o.). E cél érdekében egységes gyermektanulmányi tanszékek szervezését sürgetik, melyek egységesen tartalmazzák a gyermektanulmányozás keretébe tartozó összes ismeretágakat, úgy mint „a gyermek-fejlesztést, karakterológiát, a testi és szellemi munka egészségét, az abnormitások tanát és a módszerek és célok tanát” (Zsoldos, 1916. 334. o.). Ugyanakkor a szerző azt is elismeri, hogy hazánkban a tudományos életben még nem alapozódott meg olyan szilárdan a gyermektanulmányozás, hogy külön egyetemi tanszék felállítását lehetne remélni. Ezért javasolja, hogy a Gyermektanulmányi Társaság a vallás- és közoktatásügyi kormány részére indítványozzon kezdeményezést abból a célból, hogy az egyetemek jogi és bölcsészeti fakultásain, valamint a jogakadémiákon a gyermektanulmányozás tudománya heti 2-3 órás speciálkollégiumként működhessen. Másrészt szorgalmazza ő is, hogy a gyermekbírói tárgyalásokon a központi és vidéki jogi szakosztály egy-egy tagja is személyesen vegyen részt.

Összefoglalásaként megállapítható, hogy a jogszolgáltatás képzési és gyakorlati területén is egyaránt megfogalmazódott a gyermektanulmányozás ismereteinek integrálása iránti szükségesség igénye. Mindezek alapján fogalmazódott meg, hogy egy gyermekbíró – a fiatakorúak javító-nevelésre való utalásánál és a fogházbüntetés kiszabásához – csakis megfelelő szintű gyermektanulmányi és pedagógiai ismeretekkel rendelkezve képes hivatásának eredményesen megfelelni.

A Magyar Gyermektanulmányi Bizottság, majd Társaság létrejötte

A századforduló modern pszichológiai, pedagógiai áramlatainak kiemelt szerepe volt a gyermektanulmány eredményeinek hazai elterjesztésében. Az ezt támogató eszme 1901 márciusában még nem talált kellő visszhangra, csupán csak egy kisebb bizottság (Nagy Lászlón kívül Ranschburg Pál, Teleki Sándor gróf) alakult e gondolat támogatására.

1903. március 31-én az első nyilvános gyermektanulmányi értekezleten megalakult a Gyermektanulmányi Bizottság Teleki Sándor gróf elnökségének vezetésével. Mindezek után három küzdelmekkel teli évnek kellett elteltie ahhoz, hogy végül 1906. február 21-én megkezdhesse működését a Magyar Gyermektanulmányi Társaság Teleki Sándor elnök, illetve Náray-Szabó Sándor, Bárczy István, Babarcsi Schwarzer Ottó társelnökök támogatásával.

Nagy László, mint a társaság lelke, éltetője a következőkben foglalta össze a Gyermektanulmányi Bizottság munkáját:

1. Nyilvános *gyermektanulmányi értekezleteket* rendszeresített.
2. A bizottság munkájának népszerűsítése érdekében 1905 tavaszán *tanfolyamot szervezett* a főváros iskoláiban. Már kezdetektől fogva fontos programja volt a tanítást célzó tanfolyamok megszervezése. A tanfolyam befejezése után megalakult a Társaság első szakosztálya: a *kísérleti pedológiai szakosztály* Ranschburg Pál vezetésével, amely hamarosan mind a hazai, mind a nemzetközi szakérdeklődés középpontjába került. Az első magyar lélektani intézet, a M. Kir. Lélektani és Gyógypedagógiai Laboratórium is e kezdeményezés révén nyert jelentőséget. Igazgatója, a szakosztály vezetője: Ranschburg Pál (1870-1945) elme- és ideggyógyász, a kísérleti pszichológia és a gyógypedagógiai pszichológia megteremtője lett. Munkájukról így írt 1924-ben:

„A magyar gyermektanulmányi társaság is tevékenyen részt vett abban a munkában, mely az értelmesség normális értékeit megszabni igyekszik. Igyekeztünk megszabni a szókincs, a felfogóképesség, a képzettársítás, az emlékezet, a számolóképeség alapértékeit főleg a gyermeknél, függésükben a kortól, s a tehetség mértékétől. Igyekeztünk megállapítani azokat az alacsony határokat, melyek a normálisok leggyengébbjeit a betegesen gyenge értelműektől elválasztják. A feladatot meg nem oldottuk, de a megoldáshoz minden esetre közelebb vittük” (Ranschburg, 1924. 9. o.).²

2 Ranschburg Pál 1908-ban adta ki a „A kóros értelmi gyengeség elhatárolása a fiziológiás korlátoltságtól” című munkáját, ami akkor már külföldön is ismert volt, és amelyet orvoskongresszuson is bemutatott.

3. Nagy László már a kezdetektől fogva, 1903-ban felvetette a gyermek életét, tevékenységét, egész nevelését felölelő kiállítás, a *Gyermektanulmányi Múzeum* megszervezésének a gondolatát. Az első kiállítást vidéken, Nagybecskereken rendezték meg. Végül a múzeum 1911-ben nyitotta meg kapuit Ballai Károly igazgatásával.
4. Emellett a Társaság folyamatosan törekedett a *külföldi kapcsolatok* kiépítésére, ápolására levelezés és személyes ismeretségek útján. Az 1906-ban megrendezett Berlini Gyermektanulmányi és Gyermekvédelmi Kongresszuson nemcsak előadásaival, hanem kiállításával is méltó elismerésre tett szert a Társaság.

A gyermektanulmányi értekezletek a gyermektanulmány kérdéseinek megtárgyalására és különféle vélemények eszmecseréjére nyújtottak lehetőséget. A szakosztályon folyt eleinte az igazi kutatómunka. Az 1905-ben alakult *kísérleti pedagógiai* szakosztály után 1906-ban az *adatgyűjtő szakosztály* kezdte meg működését Nógrády László vezetésével. Fő feladatuknak a gyermekre vonatkozó ismeretek tapasztalati úton való megszerzését tekintették. Ez a törekvés a maga időszakában újszerű, és nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő volt.

1910-ben Weszely Ödön (1867-1935) – egyetemi tanár a budapesti Fővárosi Pedagógiai Szeminárium szervezője, igazgatója – vezetésével megalakult a *pedagógiai szakosztály*, amely a gyermektanulmány új eredményei neveléstani alkalmazásának feladatait látta el. Ezek a szakosztályok az iskolai nevelés kérdéseinek területét ölelték fel.

A háború végén, 1925-ben új szakosztályok alakultak. Ekkor vette fel címébe a Társaság a „*gyakorlati lélektani*” kiegészítést, ami az osztályok elnevezésében is megnyilvánult. Az új szakosztályok a következők lettek: általános gyakorlati és lélektani, orvos lélektani és orvos pedagógiai, pedagógiai-pszichológiai, pályaválasztási, gyermekvédelmi és kriminálpszichológiai, tehetségvédelmi és vizsgálati szakosztály, és a Szülők Szövetsége (Cser, 1933). A szakosztályi tevékenység virágzása főképp az első 15 évre tehető.

Nagy László a gyermektanulmányi mozgalom indulásától kezdve szükségesnek érezte, hogy legyen a mozgalomnak olyan saját lapja, amely széles körben ismertté teszi a gyermektanulmányozók kutatási eredményeit, a külföldi mozgalmakat, és felkeltik a tanítók, tanárok, egyszóval a társadalom számos tagjának érdeklődését a mozgalom iránt (Szűcsné, 2000). Így 1907-ben megalakult a *Gyermek* című folyóirat, mint a Gyermekvédelmi Lap 3. számának melléklete. 1908-ban már önálló számként jelent meg. A háború utáni évek a folyóirat számára is nehéz időszakot jelentettek. Terjedelme megcsappant, 1923-24-ben meg sem jelent, helyette a Pályaválasztás című füzetet adta ki a Társaság. A folyóirat 1925-ben újra erőre kapott, de később folyóirat számainak megjelenése ismét fokozatosan csökkenő tendenciát mutatott. A folyóiraton kívül további értékes irodalmi alkotást jelentett a Gyermektanulmányi Könyvtár 9 kötettel, a Gyermektanulmányi füzetek 10 számmal, és a Gyermektanulmányi Múzeum egy kiadványa. Figyelemre méltóak a Ballai és Répay által szerkesztett Kongresszusi Napló, a Nagy László emlékkönyv, s több kisebb füzet (Cser, 1933).

Az 1906-ban Berlinben tartott gyermektanulmányi és gyermekvédelmi kongresszus szolgáltatta a gyermektanulmány eszméinek azt a nagyfokú lendületet, mely az ez irányú munkálkodás korábbi kezdeményezéseit nagyobb szabású eseményekké fejlesztette. A berlini kongresszust követték a brüsszeli nemzetközi (1911), a budapesti (1913) az amsterdami, (1913), a drezdai (1911), müncheni (1912) és boroszlói (1913) nemzeti gyermektanulmányi kongresszusok (Zsoldos, 1916). Így került sor 1913 márciusában az Első Magyar Gyermektanulmányozási Kongresszus megrendezésére a Gyermektanulmányi (Bizottság) Társaság megalakulásának 10. évfordulóján (Répay és Ballai, 1913). Ez a mozgalom hazai és nemzetközi demonstrációja volt, amelyen már számba lehetett venni az eredményeket is. Egyben megindítása volt az új iskolai mozgalomnak, amelyből a kongresszus után lett kísérleti megvalósulás (Buzás, 1967). A kongresszussal egy időben nyílt meg az Első Magyar Gyermektanulmányi Kiállítás is (Répay, 1914), ahol nemcsak a kísérleti eszközöket és eredményeket, gyermekegészségügyi diagrammákat lehetett látni, hanem az ideges, fogyatékos és normális fejlődésű gyermekek „alkotó munka és tanítás”-a révén létrehozott produktumait, a beszéd- és értelemgyakorlat, a számtan, fogalmazás, földrajz, természetrajz stb. tantárgyak elsajátíttatásának aktív módszereit és eredményeit is (Deák, 1998. 66-67. o.).

A Gyermektanulmányi Bizottság (Társaság) fő törekvései és gyakorlati tevékenysége

A gyermektanulmányozók hangsúlyozták, hogy az oktatásnak-nevelésnek nemcsak a tantárgyak ismeretén, hanem a gyermekek korának, képességeinek és egyéni sajátosságainak figyelembevételén kell alapulnia. A tanulók egyéni képességeinek megismerését azonban nehezítette az a tény is, hogy az iskolákban a növendékek létszáma megemelkedett, másrészt aránytalanul megnőtt a tananyag mennyiségileg és minőségileg is (Náray-Szabó, 1914). Emiatt minden pedagógusnak törekednie kellett arra, hogy minél alaposabb ismeretre tegyen szert a gyermekek képességeinek feltárását illetően. Célként fogalmazódott meg, hogy különbséget tudjanak tenni, fel tudják ismerni az ép („normális”) és a speciális segítségnyújtást igénylő: „gyengétehetségű”, (régi szakkifejezés szerint: „debilis”) tanulókat. Emellett további kiemelt feladatként jelent meg a különleges képességű, azaz a magas intelligenciájú, tehetséges növendékek támogatása is. Ehhez azonban tisztában kellett lennie a pedagógusoknak a gyermektanulmányozás módszereivel is. A gyermek megismerése nemcsak kizárólag az iskola falain belülre korlátozódott, hanem az iskolán kívüli, környezeti tényezők vizsgálatát is magába foglalta úgy, mint például a szülői háttér, a gyermek magatartásának vizsgálatát a szüleivel szemben stb.. A gyermektanulmányozás ugyanis csak a társadalmi tényezők bevonásával és a társadalmi szükségletek figyelembevételével válhatott eredményessé (Náray-Szabó, 1914).

Az iskola a gyermektanulmány természetes színhelye lett. A szülők után a *tanítónak* nyílt legtöbb alkalma a gyermek minél alaposabb megismerésére. Az iskolában töltött

huzamosabb idő, a gyermekekkel való társas együttlét, ezek mind olyan körülmények, amelyek megfelelően tudtak hozzájárulni a gyermekek egyéni képességeinek közvetlen kifejezésre juttatásához. Voltak gyakorlott tanítók, akik lelkes követőivé váltak a gyermektanulmányi mozgalomnak. Közülük kiemelve Gröber Vilma polgári iskolai tanítónő *Az iskola és az élet című írását* (1916), melyet előadás keretén belül is ismertetett az 1916. április 8-án megrendezett nyilvános gyermektanulmányi értekezleten (Nemes, 1916). Ebben az írásában fejti ki a praktikus, a gyermek fejlődésének s az élet követelményeinek megfelelő harmonikus pedagógiai munkát, melyet az Új Iskolában végeznek.

Abból az általános nézetből indult ki, mely szerint az iskola meghatározó tényezője a társadalom, a társadalmi folyamatok alakulásának. Ezért olyan „korszerű” iskolára, nevelésre van szükség, amely megfelelően képes alkalmazkodni a gyermekek egyéni sajátosságaihoz. A „korszerűség” pedig azt kívánja meg az iskolától, hogy „a tanítás és nevelés feleljen meg az élet kívánalmainak...” (Gröber, 1916. 268. o.). A korszerű iskola alapvető sajátosságait a szerző a következőkben foglalja össze: A „mának” alkotó, cselekvő, teremtő emberekre van szüksége, azaz, az iskolának már nem csak kizárólagosan a tudásközvetítést kell elsődleges célként megvalósítania, hanem a gyermek erkölcsi, akarati funkcióinak a fejlesztését is biztosítania kell. Az akaratfejlesztés eszköze a munka, melynek középpontjában az alkotó tevékenység áll, mely a gyermek aktivitására, belső motivációjára kell, hogy épüljön. Így az iskolában folyó nevelés-oktatás mozgatórugója a végrehajtandó feladat iránti érdeklődés felkeltése, melyhez az alkotás szabadsága is kapcsolódik. Azonban nemcsak a társadalmi közösség szempontjából szükséges másfajta iskolát teremteni, hanem a gyermek szempontjából is. A modern pedagógia új kívánalmakat állít fel az iskolával szemben. Az iskolarendszernek gyermeklélektani elvekre kell épülnie és a gyermektanulmány pozitív eredményeire támaszkodnia. És itt jelenik meg a gyermektanulmány szerepe, „*mely nem mint absztrakt pszichikai lényt tekint a gyermeket, hanem új szempontokat nyújt a nevelésnek és az iskolának*” (Gröber, 1916. 270. o.). A gyermektanulmány kezdeményezésére jelennek meg olyan új elemek az iskolai módszerek használatában, mint az aktivitás, egyéni nevelés, alkotó fantázia, a gyermeki érdeklődésre való alapozás fontossága. Mindebből adódik, hogy az iskolának aktív szerepet kell vállalnia, és a pedagógiai módszerek használatát a gyermek egyéni sajátosságaihoz kell illesztenie (Gröber, 1916). A fenti elvek szerint működő gyermek- és cselekvésközpontú „új iskolákat”, melyek a gyermek funkcióihoz méretezettek, a századforduló után kibontakozó reformpedagógiai irányzatok iskolakoncepciói teremtik majd meg (Pukánszky és Németh, 1996).

A Gyermektanulmányi Társaság szakemberei a gyermeki személyiség minél alaposabb megismerése céljából, az egyes szakterületekhez megfelelően illeszkedő megfigyelő lapokat, ún. *jellemlapokat* dolgoztak ki (pl. a tehetséges gyermekek felismerésére, a gyengetehetségük számára, a pályaválasztás stb. vizsgálatára). A „jellem” szó alatt azonban nem az erkölcsi jellem, hanem a jellemző tulajdonságok felsorolását értették (Weszely, 1932). Ennek kidolgozásban vett részt Weszely Ödön is, akinek nevéhez és munkásságához két saját szerkesztésű jellemlap összeállítása is fűződik, melyeket a Bevezetés a

jellemtudományba (286. l.), illetve a Korszerű nevelési problémák (90. l.) című könyvében ismertet. Az általa összeállított jellemlapok abban különböztek a többitől, hogy további új kérdések mellett az erkölcsi tulajdonságok feljegyzését is szükségesnek tartotta.

A gyermektanulmány ez irányú támogatása abban is megnyilvánult, hogy gyakorlott tanítók is készítettek növendékeikről *”egyéni jellemlapokat”* az iskolában: *„Az egyéniség megismerése nélkül nem képzelek sikeres tanítást és nevelést, ezért első és legszükségesebb követelménynek tartom, hogy minden tanító saját tehetsége és lélektani képzettsége mértéke szerint foglalkozzék a gyermekek egyéniségének tanulmányozásával”* – írta Martos Ágostné fővárosi tanítónő, az egyéni jellemlap kidolgozója (Martos, 1910. 157. o.).

Az egyéni jellemlap (mely a mai pedagógiai jellemzésnek felel meg) két fő részből állt. Egyrészt tartalmazta *„a gyermek testi állapotára vonatkozó adatokat”* úgy, mint a gyermek neve, életkora, testsúlya, magassága, látás-, hallás állapota, testi fogyatékoság. A kérdések között megjelentek a gyermek családi körülményeinek feltárására vonatkozó lehetséges válaszok is: *„Gazdag. Rendezett körülmények között él. Szegénysorsú. Nyomort szenved”* (Martos, 1910. 160. o.).

A második rész, mely összesen 10 kérdést érintett, *„a gyermek lelki világára vonatkozó adatokat”* foglalta magába. Ebben a részben jelent meg a gyermek értelmi fejlődésére vonatkozó tapasztalatok feltárása, olyan válaszalternatívák megjelölésével, mint például *„A szerzett képzeteket haszonnal tudja társítani. Figyelem kitaró vagy nem tartós”* stb. Magába foglalta továbbá a tanulási motiváció feltérképezésére vonatkozó kérdéseket is úgy, mint *„Milyen a gyermek az iskolában? A reá bízott feladatokat elkészíti-e? Ha leckéjét nem tanulja meg, mi az oka? Lehet-e őt restséggel vádolni? Ha igen, mi az oka?”* (Martos, 1910. 160. o.). A tanulási képességet érintő kérdésekkel tehát arra kaphatunk választ, hogy milyenek a gyermek gondolkodási funkciói, milyen a figyelme, taníthatósága. A nevelés-oktatás során a nehézségeken túl fontos a gyermek erősségeire, számára sikeres területekre is hangsúlyt fektetni, melyre az alábbi kérdés irányult: *„Mi iránt érdeklődik?”* Lehetséges válaszok: *„Az elméleti tárgyak iránt. A művészeti tárgyak érdeklik: ének, rajz, szépírás, kézimunka”* (Martos, 1910. 161. o.).

A kérdések között megjelent továbbá a tanuló közösségben elfoglalt szerepe, helye, erkölcsi viselkedésére, jellemvonásaira vonatkozó észrevételek is, azaz hogy mennyire képes betartani a közösség, az iskola szabályait, normáit, mennyire tudja indulati életét szabályozni (pl. *„Csendes, hallgatag, dacos, közönyös. Rendesen játszik a többi gyermekkel. Erőszakos, heves, goromba (...) Meggyőződésből teszi a jót vagy kényszerűségből. Hazug, alattomos stb.”*) (Martos, 1910. 161. o.). Az utolsó kérdés a gyermekek viselkedésére alkalmazott pedagógiai módszerek használatát tárta fel: *„Mily eszközöket alkalmazott eddig a tanító a gyermekkel szemben?”* Lehetséges válaszok: *„Szelíd rábeszélést. Példaadást. Értelmére kívánt hatni. Érzelmeire, önérzetére hatott. Dicsérte, kitüntette. Szigorú bánásmódot alkalmazott. Gyakran megbüntette. Testi fenyítéket alkalmazott”* (Martos, 1910. 161. o.).

Az egyéni jellemlapok összeállításának szempontjait elemezve megállapítható, hogy a tanítónak fontos feladatát képezte a tanulókról nyert információk összegzése,

rögzítése. Mindez akkor funkcionál helyesen, ha az önálló, perszonális sajátosságokhoz nyújt folyamatosan információt. Az is megállapítható, hogy az egyéni jellemlap összeállításánál során arra is törekedtek, hogy ne csak a hiányosságok feltárására korlátozódjon a vizsgálat, hanem a teljes személyiség bemutatására és az egyéni erősségek kihangsúlyozására is.

A jellemlap kitöltésének egyszerűségét és gyorsaságát mutatja az is, hogy a tanítóknak csak a gyermekekre vonatkozó általuk megítélt feleleteket kellett aláhúzniuk. Minden egyes gyermek egyéniségi táblázatát a mulasztási naplóban közvetlenül azon lap mellé kellett fűzni, mely lapon a tanulóra vonatkozó „egyéb adatok” voltak találhatóak. A táblázat első részét képező *fizikai adatok felmérése* a „testgyakorlás” óra nyilvánult a legalkalmasabbnak (magasság szerinti sorakozás, súlymérés stb.). A gyermek *lelki tulajdonságaira vonatkozó adatok* vizsgálatára a tanítás előtti szünetek nyújtottak megfelelő alkalmat. Ekkor nyílt lehetősége ugyanis a tanítónak a gyülekezések alkalmával megfigyelni a növendékeket, kérdéseket feltenni stb. A szerző ez irányú saját tapasztalatait is ismerteti: „*Nem oly fáradtságos tehát e munka, mint azt első pillanatra gondoljuk, mert magam is a rendes tanítás előtt és az óráközi szünpercek felhasználásával naponta 3-4 gyermek egyéniségéről készíthettem feljegyzéseket és ekként 12-14 nap alatt elkészültem az egész osztály kimutatásával*” (Martos, 1910. 159. o.). Kiegészítésképpen megjegyzi azt is, hogy a munka eredményessége, megbízhatósága érdekében csak néhány héttel a tanítás megkezdése után célszerű a felmérést elkezdni, miután lehetősége nyílt megfigyelni és megismerni a tanítónak a gyermekeket.

A gyermek megismerésére vonatkozóan további lehetőséget biztosítottak az *irodalmi jellemzések* készítése is, mely a jellemző vonások kiemelésével törekedett a személyiség egész egyéniségének megismerésére: „*Sokkal szembetűnőbb az igazi jellemvonások, ha az ember az egész egyéniséget figyeli, s úgy nézi mint az író maga személyeit. Megragadja a jellemző vonásokat és képet ad róluk. Az ilyen jellemzést mi irodalmi jellemzésnek neveztük, és ez jobb és használhatóbb képet ad az egyéniségről*” (Weszely, 1932. 15. o.). 1911-1913-ban a Fővárosi Pedagógiai Szemináriumban, Weszely Ödön vezetésével ilyen típusú jellemzéseket készítettek a szemináriumi órákon résztvevő tanítók és tanítónők (pl. Wilde Margit, Ambrus Gizella, Koltai Ferencné, B-né Király Gizella, Lengyel Margit stb.). Következzék egy irodalmi jellemzés ismertetése az 1912-es szemináriumi munkákból:

„*W.Rózi IV. o. t. 9 éves. Korához képest nagyon értelmes. Többnyire szépen, csendesen ül a helyén, figyel, de közben folyton valami felsőbbes, gúnyos mosolygással kíséri a tanítást. Ha felszólítom, sértődötten áll fel, nem akar felelni, minden szót szinte erőszakkal kell kiszedni belőle, pedig legtöbbször egészen jól felelne. Még egyetlen egyszer sem jelentkezett magától felelésre, akkor sem, amikor legjobban tud valamit. „Apuka nem engedi, azt mondja, én úgyis tudok mindent!” Pedig sok dologban nagyon gyenge a gyerek. Nagyon rosszul olvas és oly halkán, hogy a következő padban nem hallják. A figyelmeztetés teljesen hiábavaló: egyáltalán nem engedelmeskedik. Amit a többi első szóra, örömmel megtesz: pl. a*

könyveket tiszta papírba bekötni, mintha egyáltalán nem vonatkoznék rá, észébe se jut, hogy megtegye. Soha nem kérdez, nem kér semmit (Ambrus Gizella, Budapest)” (Weszely, 1932. 16. o.).

A későbbiekben (az 1930-as évek vége felé) a „személyi lap” használata is megjelent az iskolákban, mely a pályaválasztási tanácsadásban is hasznos segítséget nyújtott. Az iskolai gyermekmegfigyelésnek a gyermek képességeinek és tulajdonságainak értékelésén kellett alapulnia (nem a tudásfeltáráson). Ezt egészítette ki a gyermek mikrokörnyezetének vizsgálata, mely magába foglalta többek között a szülők és a családi élet főbb adatait, a család gazdasági hátterének vizsgálatát, stb. Így a megfigyelés elsődleges feladatává a környezetrajz elkészítése vált. Ezt követte a személyiség komplex bemutatása, mely a szakszerűség, illetve a rendszeresség követelményein alapult. A szakszerűség azt foglalta magában, hogy a tanító képes a gyermeklélektan ismereteire alapozva megfelelően észlelni a gyermek sajátosságait, felismerni a háttérben álló lehetséges okokat, és mindezt szakszerűen, szakszavak használatával is megfogalmazni (*Noszlopi*, 1940). A személyi lapok kérdőpontjainak összeállítása nem a pedagógusok, hanem a lélektani intézetek, laboratóriumok hatáskörébe tartozott. Legalább két évenként új személyi lap kitöltését tartották indokoltnak, mert csak ezáltal válhatott a tanulók fejlődése megismerhetővé. A személyi lap egyes pontjait csak abban az esetben lehetett kitölteni, ha elegendő megfigyelési anyag állt a tanítók rendelkezésére. A személyi lapok kitöltésének alapját a *gyermekmegfigyelés* képezte. Ennek kapcsán óvatosságra intenek a szakemberek, mivel tévedéseket is eredményezhettek ezek a megfigyelések. Ezért elsősorban a gyermekek spontán megfigyelését (a befolyásolhatóság elkerülése végett) hangsúlyozták a szakértők. A megfigyelés irányulhat a gyermek cselekedeteire, viselkedésére, másrészt alkotásaira is. Utóbbihoz tartozik a gyermek szókincese és kommunikációja is. Az első és legfontosabb feladat a gyermekmegfigyelés területén az volt, hogy összegyűjtsék a gyermek különböző megnyilvánulásainak „leltárát”.

A megfigyelés részét képezte a *kikérdezés módszere* is. Elvárásként fogalmazódott meg, hogy a kérdező elsőként a gyermek bizalmát nyerje el. A tanító ezt csak oly módon érthette el, ha nem csupán iskolai és hivatalos kérdéseket tett fel a tanulónak, hanem érdeklődést mutatott a gyermek családi, otthoni körülményei iránt, a gyermek által kedvelt játékok használata, kedvelt szórakozásai iránt stb. Nagyobb gyermekek esetében a *kérdőív módszerét* (kötött személyi lap kérdőpontokká átalakítva) is alkalmazták. Ennek elkészítése, összeállítása is a lélektani intézetek hatáskörébe tartozott. Végül a pedagógusnak arra is figyelemmel kellett lennie a személyi lap kitöltése során, hogy a kérdőpontokat ne merev módon válaszolja meg, hanem igyekezzen a tanulókról minél teljesebb, átfogóbb személyiségképet alkotni.

Összességében megállapítható, hogy a gyermek megismerésének két lehetséges módja: a pedagógiai megfigyelés (iskolai, esetleg családi) és a laboratóriumi kísérletezés, a teszt volt. A pedagógiai megfigyelés a tanítók feladata, mely az iskola keretei között valósult meg, és hosszabb időn át is tarthatott (akár évekig is), míg a tesztvizsgálat, mely

csak egy pillanatnyi állapotot tükrözött, a pszichológusok és a laboratórium hatáskörébe tartozott. Ezért a kettő egymást kiegészítve kellett, hogy megjelenjen, csak együttes használatuk során vált lehetővé a minél teljesebb gyermekismeret (Noszlopi, 1940).

A gyermektanulmányozás és a gyógypedagógia

A téma szempontjából fontos megemlítenünk azt is, hogy hazánkban a gyermektanulmányozás elválaszthatatlan volt a gyógypedagógiától. A VI. Nemzetközi Pszichológiai Kongresszuson Decroly, Ferrière, Persigout foglalkozott ezzel a kérdéssel. Ranschburg Pál (1908), Éltes Mátyás (1914,) Herodek Károly (1902), Náray Szabó Sándor, Vértés O. József (1922), Ritoók Emma (1910), Fürj Pál (1913) munkáiban találkozunk ezzel; ebből nőtt ki az iskolaorvosi intézmény is Schuschny Henrik (1894), Juba Adolf (1902;1927), Tuskai Ödön (1914), Ranschburg Pál, Révész Géza (1913) úttörő munkássága révén. (Deák, 1998. 65. o.).

A gyermektanulmányi mozgalom számos egyéb törekvései között (a kiseddövői foglalkoztatás reformjának megindítása, a foglalkoztató oktatás területén az ún. lélektani irány kifejlődése, gyermekvédelem, gyermekkriminalitás, lélektani laboratóriumok létesülése, erdei iskolák, modern nevelő iskolák propagálása, tanítók továbbképzése stb.) az *individuális értékek megbecsülését és fejlesztését* tartotta legfőbb célkitűzésének. Mindezt alátámasztja az is, hogy az individuális nevelés és oktatás elvével és a gyermektanulmányi mozgalommal hozható összefüggésbe az „*idegesek állami iskolájának*” (*Ideges gyermekek Alsó és Középfokú Állami Intézetének*) (1909-1920) létesülése³), a „*kisegítő iskolák*”⁴ létesítésére való törekvések, illetve a normál iskolákban (pl. Nagyváradon) *orvosi irányú vizsgálatra és nevelésre* irányuló tevékenységek (Nagy, 1914).

Nagy László szakmai munkássága kapcsán kiemelten kell szólnunk arról a tényről is, hogy a magyar pszichológiában azon kisszámú szakemberek közé tartozott, akit a háború utáni évtizedekben a nemzetközi kongresszusok látogatásai által a világ pszichológusai személyesen is jól ismertek és méltatták tevékenységét. Külön kiemelésre érdemesek a gyermeki személyiség sokoldalúságát vizsgáló tesztjei, melyek az utókor számára is elévülhetetlen értéket jelentenek. Nem véletlen, hogy *Éltes Mátyással*⁵ szo-

3 létrejött Vértés O. József (1881-1953) gyógypedagógus, pszichológus, egyetemi rk. tanár munkája nyomán

4 Kisegítő iskola: speciális iskola, „eltérő tantervű általános iskola”. Napjainkban azoknak a 6-16 éves enyhe értelmi fogyatékos, tanulásban akadályozott tanulóknak (korábbi elnevezés szerint „debilis”) számára létrehozott alapfokú iskola, akik akadályozott fejlődésük miatt a többségi általános iskolában nem tudtak eredményesen teljesíteni. A kisegítő iskola elnevezést az 1985. évi I. sz. törvény megszüntette. Ma az általános iskola elnevezést használjuk.

5 *Éltes Mátyás* (1873-1936) a magyar gyógypedagógia kiemelkedő személyisége, tanító, iskolaigazgató, a külföldi gyógypedagógia jó ismerője, a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola tanára a gyermektanulmányi társaság aktív tagja és a *Gyermek* című folyóirat munkatársa. Nevéhez fűződik az első magyar nyelvű intelligencia vizsgálat kidolgozása (1914), amelyet a gyermektanulmányi társaságban mutatott be.

ros munkakapcsolatban állt. A *gyógypedagógia* jelentette Éltes Mátyás és Nagy László között a legszorosabb kapcsolatot. Mindketten a gyermeki személyiség minél teljesebb megismerésére törekedtek. Éltes Mátyás munkája indítékául így írt:

„Ha valaki komolyan érdeklődik a gyermek és annak jövője iránt, annak jövőjére, nevelésére nézve fontosabb, továbbá a szülői szívéhez közelebb álló kérdést nem találhatna annál, vajon „intelligens-e ez a gyermek vagy sem. Gyakori eset, hogy a gyermek a tanulásban nem halad: a tanításból alig ragad rá valami s az utolsók között ül az iskolában, szóval elmaradottságot, az eredménytelenséget látjuk rajta: Ki, mi, vagy melyik körülmény itt a hibás? Ha sikerül erre a kérdésre elfogultság nélkül keresni és meg találni a helyes feleletet, a feleletben legtöbbször megtaláljuk a segítség módját is” (Éltes, 1924. 18. o.). Majd tovább fejtegeti: „Újabban a pedagógus, a pszichológus (eredetiben így! G. A.) mind gyakrabban jut abba a helyzetbe, hogy feleletet kell adnia arra a kérdésre: intelligens-e ez vagy az a gyermek; igen sokszor ettől függ, hogy a gyermek minő iskolába vagy minő pályára kerül? A tanárra, a tanítóra fontos ez a kérdés, azért is, mert más eljárást kell követniük az intelligens és mást a kevésbé intelligens gyermekkel szemben (Éltes, 1924. 19. o.). Tulajdonképpen a gyermekek sorsa iránt érzett nagyfokú felelősség és a gazdag tanítói tapasztalat vezette munkájában.

Hazánkban a Binet-féle próbákkal Nagy László (az általa lefordított próbákat Éltes Mátyás rendelkezésére bocsátotta), Juba Adolf dr. és Berkovits René (lásd: A gyermeki intelligencia vizsgálata, Gyermek, 1913. 393.) foglalkozott először. Berkovits René, ideg orvos (80 első osztályos – közepes – normál – gyengetehtességű ”debilis” gyermekén végzett felmérést 34 kérdés alapján) több pszichológus módszeréből állított össze intelligencia-skálát, amelyet különösen alkalmasnak tartott a *gyengetehtességű* gyermekek felismerésére, „kiválasztására”.

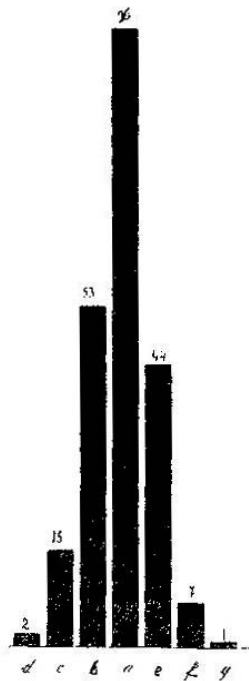
Éltes Mátyás méréseit 1911-ben a magyar viszonyokhoz alkalmazott Binet-féle „próbák” útján végezte. Vizsgálatait a VIII. ker. Erdély utcai elemi és polgári iskola, továbbá a Bezerédi utcai elemi leányiskola 6-12 éves tanulóival, a VIII. ker. Kun utcai, Tisza Kálmán-téri, X. ker. Kerepesi úti óvoda 3-5 éves tanulóival készítette el. Vizsgálataihoz olyan iskolákat választott ki, amelyeket lehetőleg különféle szociális háttérrel rendelkező tanulók látogattak, de az értelmiségi szülők gyermekei is többségében jelen voltak. Mindezt a szempontot Binet és a többi külföldi vizsgáló példája szolgáltatta számára. Felmérése 178 fő 6-12 éves és 40 fő 3-5 éves gyermekre terjedt ki. Emellett az új próbákat és a „kétes” eredménnyel végződött vizsgálatokat, az említetteken kívül még 438 gyermekkel végezte el. Az eredeti próbák használata közben arra a megállapításra jutott, hogy az 1911-es próbák alkalmasnak bizonyulnak a magyar gyermekek intelligenciájának mérésére, de bizonyos *módosításokat és pótlásokat* a megfelelő eredmények érdekében mégis végre kell hajtani. A változtatásokat több ok tette szükségessé:

„Bármily tökéletes egyik vagy a másik fordítás, mégsem az eredeti szöveg az. Következésképp némileg más eredményt vált ki a gyermek lelkéből. Egyik-másik feladatnál a vizsgálat eszköze is változik: pl. mások nálunk a pénznekem, mint a franciáknál, németeknél stb. Kétségtelen az is, hogy a francia gyermek lelkében bizonyos egyéni sajátosságok másképp alakulnak ki, mint a magyar gyermekeknél” (Éltes, 1914. 259. o.).

A vizsgálat során nagy gondot fordított arra is, hogy a vizsgálatban részt vevő minden gyermek töltsse be a vizsgálatához szükséges életkort, és a születése napja a vizsgálat idejétől számítva a három hónapot ne haladja meg.

A felmérés eredményét az alábbi grafikonok hivatottak szemléltetni:

Az 1. grafikon: 218 fő, 3-12 éves gyermek intelligencia vizsgálatának eredményét tünteti fel (Éltes, 1914. 263. o.).

Az a.) oszlopba tartoznak azok a gyermekek, akiknek az intelligencia kora megegyezik az életkorral. Számuk 96 fő (44%).

A b.) oszlop: Az ebbe tartozó gyermekek intelligenciája az életkorral szemben egy év elmaradást mutat. Számuk 53 fő (24,3%).

c.) oszlop: Ezeknek a gyermekeknek az intelligenciája 2 évnyi elmaradást mutat. Számuk 15 fő (6,9%)

d.) oszlop: Az intelligencia ebben az esetben 3 évi elmaradást jelez. Számuk 2 fő (0,9%)

e.) oszlop: E tanulók intelligenciája egy évvel megelőzi az életkort. Számuk 44 fő (20,2%)

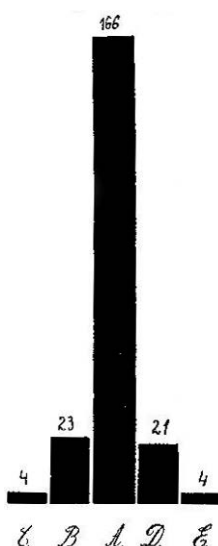
f.) oszlop: E tanulók intelligenciája két évvel haladta meg az átlagos életkort. Számuk 7 fő (3,2%)

g.) oszlop: Ennél a gyermeknél (1 fő) az intelligencia előnye 24/5 év (0,5%).

Ez a kimutatás azt bizonyítja, hogy a megvizsgált gyermekek többsége 67,9% (a+e+f+g) elérte a korának megfelelő intelligencia fokát.

A 2. grafikon: 218 fő 3-12 éves gyermek vizsgálatának eredményét mutatja (naptári év szerint).

A grafikon a *normál képességű és a „gyöngétehetségű”* gyermekek kiválasztása szempontjából készült (Éltes, 1914. 265. o.).

A.) oszlop: „Normális, közepes gyermekek”. Számuk 166 fő (76,2%). Ide azok a gyermekek tartoznak, akiknél az intelligencia kora megegyezik az életkorral, vagy legfeljebb egy évvel előzi meg, illetve egy évvel mutat elmaradást.

B.) oszlop: „Gyöngébb intelligenciájú gyermekek”. Számuk 23 fő (10,6%). E tanulók intelligenciája 2 évvel marad el az átlagtól.

C.) oszlop: „Súlyosabb fogyatkozást feltüntető gyermekek”. Számuk 4 fő (1,8%). Ebbe a csoportba tartozó gyermekek intelligenciája 2 éven túlterjedő elmaradást mutat. Ez annak a statisztikai megállapításnak a helyességét igazolja, amely szerint a *gyöngélműjű gyermekek száma az iskolaköteles korban lévő gyermekek 1,5%-2%-át teszi ki* (Éltes, 1914. 266. o.).

D.) oszlop: „Jobb intelligenciájú gyermekek. Számuk 21 fő (9,6%). Előnyük 2 év.

E.) oszlop: „Zseniális gyermekek”. Számuk 4 fő (1,8%). Előnyük 3 év.

Érdekességként megjegyzendő, hogy a zseniálisak és a „gyöngélműjűek” száma a C.) és az E.) oszlop szerint megegyezik.

A szakemberek együttműködésének fontosságát bizonyítja az is, hogy az intelligencia-vizsgálatokat követően a szakemberek folyamatos eszmecserét folytattak, melynek tagjai között szerepelt Nagy László, Éltes Mátyás, Ranschburg Pál, Révész Emil, Révész Géza és mások is. Mindezek alátámasztásául Nagy László támogatását fejezte ki Éltes Mátyás azon álláspontjára vonatkozóan, mely szerint a Binet-féle próbák módosításra szorulnak. Annak a megítélésére vonatkozóan, hogy az Éltes-féle módosítások valóban helyesek-e, azt az elvet tartotta szem előtt, hogy valamely módszer helyessége az eredményekből állapítható meg. Minthogy az Éltes által alkalmazott próbák eredménye – normális, a hipernormális és a szubnormális intelligenciájú gyermekek egyensúlyi eloszlása – megfelelt a Binet-Simon és a Bobertag vizsgálati eredményeinek, ezért Éltes Mátyás módosításait, ha nem is tartotta végleg megállapítottak, de azokat további vizsgálatok alapjául elfogadta.

Éltes Mátyás arra is felhívta a figyelmet, hogy a próbákat széles körben – mind a vidéki, mind a városi iskolákban – szükséges alkalmazni. Mindezt a következőkkel támasztotta alá: „*Minden szabályszerűen végrehajtott vizsgálatnak, akár megerősíti az, akár nem az előadó által felállított tételeket, nagy fontossága van a módszer tökéletesítése szempontjából*” (Éltes, 1914. 274. o.).

Éltes arra is figyelmeztet – hivatkozva Binetre –, hogy a vizsgálati módszert csupán kiegészítendő eljárásnak szabad tekinteni, a döntő szó a helyesen megfigyelő pedagógusé kell, hogy legyen. A vizsgálattal kapcsolatban óvatosságra int, mert többféle okból téves eredményekhez juthatunk. Éltes a többi vizsgálóval egybehangzóan azt is megállapította, hogy a gyermekeknek mintegy 23%-a az átlagnál magasabb értelmi képességet mutat (Éltes, 1916). Mivel az egyéni képességek hangsúlyozását és az individuális nevelés fontosságát hangsúlyozta, ezért arra is felhívta a figyelmet, hogy nemcsak a gyengetehetségű tanulók számára, hanem a tehetséges növendékek számára is szükséges külön intézmények létrehozása. Csakis ezáltal válhat biztosítottá a képességek maximális kibontakoztatása. Emellett Nagy Lászlóhoz és másokhoz hasonlóan sürgeti, hogy minél több ilyen részletes vizsgálatot adjanak közre, hogy az egyének intelligenciabeli fejlettségéről minél pontosabb eredményhez juthassunk.

Fontos megemlítenünk azt is, hogy Éltes Mátyás a *gyengetehetség megállapítására* vonatkozóan „*Minősítő lapokat*” állított össze, mely a kisegítő iskolákban tanítók és az orvosok által a gyengetehetségű gyerekekről vezetett táblázatos feljegyzések egységesítését szolgálta. Behatósan ismerteti a füzet mindazokat a szempontokat is, amelyek alapján a kisegítő iskolába került gyermekek testi-lelki rendellenességei és azok valószínűsíthető okai deríthetők fel. Egyúttal rövid útmutatást is tartalmaz a füzet arra vonatkozóan, hogyan kell megítélni a gyermeket minden egyes szempontból. Azért is tekinthető jelentősnek az általa írt füzet, mert a tanítóknak és a gyermektanulmányozóknak is segítő útmutatóul szolgált. A tanítóknak hasznos ismereteket nyújtott arra vonatkozóan, hogy a gyengetehetségnek milyen ismertető jelei, testi és lelki tünetei vannak. Éltes Mátyás füzetét ezért nemcsak a kisegítő iskolai, hanem a népiskolai tanítók is eredményesen használhatták. Továbbá, ha a tanító a gyermek fejlődésében

legalább két év elmaradást tapasztalt, akkor kötelessége volt a gyermek rendszeres megfigyelése. Amennyiben az érintett tanuló nem tudott az elemi iskolás követelményeknek megfelelni, akkor javaslatot is megfogalmazhatott a kiegészítő iskolai áthelyezésére vonatkozóan (Bobertag, 1912).

Összegzés

A kutatások eredménye hozzájárult a tudomány hazai és egyetemes fejlődéséhez. Amellett, hogy a Gyermektanulmányi Társaság az elméleti tudományos feladatokat intenzíven végezte, a gyakorlati célok megvalósulása területén is jelentős eredményeket ért el a pedagógiában, a gyermekvédelemben, az egészségügyben. Biztosította a gyermektanulmányi eszme elterjedését, megerősödését, a Gyermektanulmányi Társaság erkölcsi és gazdasági fejlődését.

Megfigyelhető volt, hogy a laboratóriumi vizsgálatok eredményeinek beépülését is szorgalmazták a gyakorlati (pedagógiai, orvosi, pszichológiai) képzés terén. Gyakorlott tanítók is lelkes követivé váltak a gyermektanulmányi mozgalomnak, az ez irányú támogatás abban is megnyilvánult, hogy "egyéniségi jellemlapokat" készítettek növendékeikről az iskolában. Emellett a külföldi kapcsolatok ápolása is teljesebbé tette a tudományos elméleti és gyakorlati tevékenységeket.

Éltes Mátyás és *Nagy László* pedagógiai együttműködésének egyik legfontosabb eredménye, hogy hozzájárultak az integratív emberkép kialakításához. A Binet-Simon teszt nyilvánvalóvá tette, hogy nem lehet azonosságot vonni a nehéz szociális körülmények között élő gyermekek és a fogyatékos tanulók képességei között. Az eredmények egyértelműen bizonyítják, hogy az egyéni különbségek, másságok mellett az emberi minőség azonos. A pedagógia feladata, hogy a nevelés célja és metodológiája igazodjon a különleges igényű gyermekek eltérő biológiai (fejlődési) tulajdonságaihoz, segítsen leküzdeni az életükben jelentkező különböző akadályozottságokat. Ehhez külön intézmények felállítását sürgették.

A XX. század első felében ezek az aspirációk kiindulópontját képezik a mai inkluzív oktatás-nevelés törekvéseinek.

Irodalom

Berkovits René (1913): A gyermeki intelligencia vizsgálata. *Gyógypedagógia*, 7. 393-410.

Bobertag Ottó (1912): Iskolás gyermekek értelmiségének vizsgálata. *A gyermek*, 6. 89-91.

Cser János (1933): Visszapillantás a Gyermektanulmányi Társaság 30 éves múltjára. *Gyógypedagógia*. 25. 1-6.

Deák Gábor (1998): A magyar gyermektanulmányi mozgalom története. *Magyar Pedagógia*, 98. 1. sz. 59-70.

- Éltes Mátyás (1914): A Binet-Simon-féle intelligencia-vizsgálat eredménye magyar gyermekeken. *Gyógypedagógia*, **8.** 17. sz. 257-274.
- Éltes Mátyás (1914): Hogyan vizsgáljuk meg a gyöngetehetségű gyermeket? *Gyógypedagógia*, **8.** 106-107.
- Éltes Mátyás (1916): Egy gyermek négyszeri intelligenciavizsgálata. *Gyógypedagógia*, **10.** 530-550.
- Éltes Mátyás (1916): A gyermeki intelligencia vizsgálatának részletes eredményei. *Magyar Pedagógia*, **25.** 6-7. sz. 315-332.
- Éltes Mátyás (1924): *A gyermeki intelligencia vizsgálata, Binet, Simon és mások módszer alapján magyar gyermekekre alkalmazta.* Atheneum, Budapest.
- Gróber Vilma (1916): Az iskola és az élet. *Gyermek*, A Magyar Gyermektanulmányi Társaság Közlönye. Kiadja a Magyar Gyermektanulmányi Társaság. Budapest. 5-6. sz. 267-284.
- Martos Ágostné (1910): Gyermektanulmányozás az iskolában. *Gyógypedagógia*, **4.** 157-161.
- Nagy László (1914): A gyermektanulmányi mozgalom eredményei hazánkban. *Gyógypedagógia*, **8.** 357-361.
- Náray-Szabó Sándor (1914): A gyermektanulmányozás pedagógiai feladatai. *Gyógypedagógia*, **8.** 2. sz. 81-86.
- Nemes Lipot-Ballai Károly (1916): *Beszámoló a Magyar Gyermektanulmányi Társaság (X.) 1915. egyesületi évéről.* Fitz Armin Könyvnyomdája, Budapest.
- Németh András (1993): *A reformpedagógia múltja és jelene.* (1889-1989) Oktatási segédlet. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Németh András - Pukánszky Béla (2004): *A pedagógia problémátörténete.* Felsőoktatási Tankönyv, Gondolat Kiadó, Budapest.
- Noszlopi László (1940): Iskolai gyermekmegfigyelés és a laboratóriumi kísérleti lélektan. *A gyermek és az ifjúság*, **32.** 115-126.
- Pukánszky Béla-Németh András (1996): *Neveléstörténet.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Ranschburg Pál: Előszó. In: Éltes Mátyás (1924): *A gyermeki intelligencia vizsgálata, Binet, Simon és mások módszer alapján magyar gyermekekre alkalmazta.* Atheneum Rt. Budapest.
- Szűcsné Molnár Erzsébet (2000): Reformpedagógiai témák „A Gyermek” című folyóiratban 1907-1934-ig. In: Kéri Katalin (szerk.) *Ezer színű világ.* 147-163. Pécsi Tudományegyetem-Tanárképző Intézet, Pécs. ISBN 963 641 705 9
- Zsoldos Benő (1916): Gyermektanulmány és igazságszolgáltatás. *Gyermek*, 5-6. sz. 325-335.
- Weszely Ödön (1927): *Korszerű nevelési problémák.* Szent István Társulat, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest.
- Weszely Ödön (1932): *A gyermektanulmány jelentősége és problémái.* Lampel R. (Wodianer F. és Fiai) R.-T. Könyvkereskedés, Budapest. 14-17.